

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 343.288

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.1>

ЧОЛОВІКИ ЯК ПОТЕРПІЛІ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Андрусяк І.П.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права та конституціоналізму
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: 0000-0001-6887-0510
e-mail: iryna.p.andrusiak@lpnu.ua*

Андрусяк І.П. Чоловіки як потерпілі від домашнього насильства: аспекти правового регулювання.

Репрезентована стаття присвячена правового регулювання запобігання та протидії домашнього насильства щодо чоловіків в Україні. Вказано на відсутність належної уваги наукової правової доктрини до проблем домашнього насильства особливо щодо конотації чоловіків як потерпілим від цього деаксіологічного явища.

Мотивовано, що особливістю соціально-правового становища чоловіків як потерпілих від домашнього насильства є те, що вони часто зіштовхуються із суспільними стереотипами і ускладненими викликами, пов'язаними з недостатнім визнанням їхньої уразливості через соціокультурні уявлення про традиційні ролі гендеру. Суспільство часто навмисно або опосередковано ставить чоловіків у ролі «сильної половини», що може призводити до стигми і внутрішніх конфліктів, які ускладнюють виявлення фактів домашнього насильства.

Звергнуто увагу на поширення гендерного «стереотипу домашнього насильства».

Доведено, що соціокультурні стереотипи, які приписують чоловікам ролі сильних, непохитних та самодостатніх, ускладнюють можливість визнання та прийняття своєї вразливості.

У статті вказано що латентність такого негативного явища серед чоловіків зумовлена також тим, що соціальна реакція може бути підкріплена відсутністю відповідних ресурсів і служб, які спеціалізуються на підтримці чоловіків, і відсутністю широкої свідомості про їхню проблему серед громадськості. Чоловіки, що стають потерпілими від домашнього насильства, часто відчують глибокий страх того, що їм не повірять або не зрозуміють, він обумовлений складнощами у сприйнятті суспільством образу чоловіка-жертви, який суперечить традиційним уявленням про чоловічу силу та самостійність.

Умотивовано юридичну потребу спеціального правового регулювання щодо чоловіків-потерпілих від домашнього насильства базується на визнанні того, що чоловіки також можуть стати об'єктом насильства та потребують захисту і підтримки соціально-правових механізмів. Запропонований комплекс таких заходів, що включають превентивні, психологічні, правові, соціокультурні та організаційно-управлінські сфери.

Ключові слова: потерпілий, чоловік, гендер, стереотип, домашнє насильство, правове регулювання, теоретико-правові аспекти.

Andrusiak I.P. Men as victims of domestic violence: aspects of legal regulation.

The representative article is devoted to the legal regulation of prevention and counteraction of domestic violence against men in Ukraine. It is pointed out the lack of due attention of the scientific legal doctrine to the problems of domestic violence, especially regarding the connotation of men as victims of this de-axiological phenomenon.

It is motivated that the peculiarity of the socio-legal position of men as victims of domestic violence is that they often face social stereotypes and complicated challenges associated with insufficient recognition of their vulnerability due to socio-cultural ideas about traditional gender roles. Society often deliberately or indirectly places men in the role of the «strong half», which can lead to stigma and internal conflicts that make it difficult to identify the facts of domestic violence.

The spread of the gender «stereotype of domestic violence» was dropped.

It has been proven that socio-cultural stereotypes that assign men the role of strong, steadfast and self-sufficient make it difficult to recognize and accept their vulnerability.

The article indicates that the latency of such a negative phenomenon among men is also due to the fact that the social reaction can be reinforced by the lack of appropriate resources and services that specialize in supporting men, and the lack of widespread awareness of their problem among the public. Men who become victims of domestic violence often feel a deep fear that they will not be believed or understood, it is caused by difficulties in society's perception of the image of a male victim, which contradicts traditional ideas about male strength and independence.

The legal need for special legal regulation regarding male victims of domestic violence is motivated by the recognition that men can also become the object of violence and need the protection and support of social and legal mechanisms. The proposed set of such measures includes preventive, psychological, legal, socio-cultural and organizational and managerial spheres.

Key words: victim, man, gender, stereotype, domestic violence, legal regulation, theoretical and legal aspects.

Постановка проблеми. Анаксіологічна перспектива дозволяє розглядати домашнє насильство як негативний фактор, що порушує емоційний баланс і викликає страх, тривогу та психологічне напруження у тих, хто стає його жертвами, воно полягає у втручанні в сферу особистих цінностей, підриваючи внутрішній спокій та впливаючи на загальний емоційний стан суспільства.

Нині домашнє насильство стає не лише соціальним викликом, але й філософією неврівноваженості, порушуючи гармонію в міжособистісних відносинах та протистоячи ідеї емоційного благополуччя. Його існування підкреслює необхідність філософського рефлексу та глибокого розуміння підґрунтя та наслідків насильства, спрямованого в сфері дому.

Актуальність дослідження обумовлена зростаючим усвідомленням громадськості та фахівців щодо того, що домашнє насильство не є обмеженим лише стосунками жертви та насильника з точки зору статі. Зростання уваги до правових аспектів відносин між чоловіками та домашнім насильством визначає необхідність об'єктивного та детального дослідження цього питання.

Дослідження також виходить з усвідомлення, що на сьогоднішній день багато країн стикаються із складністю визнання та захисту прав чоловіків, які є жертвами домашнього насильства, через відсутність адекватного правового регулювання, й Україна тут не виняток.

Отже, вивчення правових аспектів домашнього насильства стосовно чоловіків є важливим та актуальним завданням, яке сприятиме подальшому розвитку ефективних та справедливих механізмів захисту прав чоловіків в ситуаціях домашнього насильства.

Стан дослідження. Домашнє насильство абсорбує в собі фізичне, емоційне або психологічне насильство, що спричиняє негативні наслідки для жертв та загального клімату в сімейному середовищі, виступаючи складним явищем, яке «включає не лише фізичну силу як окремі дії, спрямовані на заподіяння шкоди, фізичного впливу, вбивства, але й низку тактик, спрямованих на залякування, приниження, експлуатацію, ізоляцію та контроль» [1] Онтологічний підхід до домашнього насильства дозволяє розуміти його сутність та вплив на суспільство, водночас визначаючи основні принципи, на яких базується правова політика держави. На цих аспектах зазвичай і зосереджена увага сучасних науковців, зокрема питання досліджували в О. Гумін, І. Хомишин, І. Жаровська, В. Шаблистий, В. Ковальчук та інші знані науковці.

Проте проблема домашнього насильства потребує додаткового аналізу у зв'язку з новими проявами цього явища (наприклад кіберагресія), новими умовами соціально-політичних змін (військові дії), а також у зв'язку з тим, що існує ряд малодосліджених питань, серед яких якраз правовий статус чоловіків-потерпілих від домашнього насильства.

Метою статті є дослідження правового регулювання запобігання та протидії домашнього насильства щодо чоловіків в Україні. Звернемо увагу, що цю статтю слід присвятити саме чоловікам, які перебувають у гетерогенних стосунках, оскільки аналіз статусу представників ЛГБТ спільноти має свої особливості, що не враховуються у межах репрезентованого дослідження.

Виклад основних положень. Ефективне реагування на домашнє насильство вимагає аналізу багатьох особистісних характеристик, які включають стать, що має важливе значення для визначення насильства, надає додаткове чітке уявлення про причини насильства та вказує на можливі заходи запобігання та протидії проблемі.

Більшість ранніх досліджень домашнього насильства та жорстокого поводження стверджували, що таке насильство є результатом бажання чоловіків контролювати та домінувати, що корениться в історично та соціально сформованих патріархальних цінностях, які підкреслюють та сприяють привілеям чоловіків. Таким чином вони нав'язували певний «стереотип домашнього насильства» [2], що позиціонує чоловіків як винуватців односпрямованого жорстокого поводження з жінками, таким чином не допускаючи концептуалізації чоловіків як потенційних жертв. Проте згодом розвиток досліджень у сфері домашнього насильства вказав, що домашнє насильство не залежить від статі. Проблема домашнього насильства стосується не тільки жінок, але й чоловіків, які можуть бути потерпілими цього деаксіологічного явища.

Основною особливістю соціально-правового становища чоловіків як потерпілих від домашнього насильства є те, що вони часто зіштовхуються із суспільними стереотипами і ускладненими викликами, пов'язаними з недостатнім визнанням їхньої уразливості. Однією з головних проблем, з якими зіштовхуються чоловіки, є соціокультурні уявлення про традиційні ролі гендеру. Суспільство часто навмисно або опосередковано ставить чоловіків у ролі «сильної половини», що може призводити до стигми і внутрішніх конфліктів, які ускладнюють виявлення фактів домашнього насильства.

Чоловіки, як і жінки, можуть стикатися з фізичним, емоційним, чи фінансовим насильством. Проте, через низьку свідомість та боязнь соціальної осуди, чоловіки зазвичай уникають звертатися за допомогою. Сприйняття, що «чоловік не може стати жертвою», може ускладнювати їхню можливість шукати підтримку та виходити із ситуації домашнього насильства.

Сучасне суспільство, незважаючи на значний прогрес у сфері рівноправ'я, все ще часто утримує стереотипи щодо гендерних ролей, які впливають на усі аспекти життя, відповідно чоловіки, які стають потерпілими від домашнього насильства, знаходяться під великим впливом цих стереотипів і часто змушені врегулювати свою ситуацію відповідно до традиційних уявлень про чоловічі ролі.

Недостатнє визнання уразливості чоловіків, зокрема у контексті домашнього насильства, є серйозним викликом. Соціокультурні стереотипи, які приписують чоловікам ролі сильних, непохитних та самодостатніх, ускладнюють можливість визнання та прийняття своєї вразливості.

Вказане первинно проявляється в тому, що потрапивши в образи «сильної половини», відчувають бар'єри в зверненні за допомогою, страх стигми та переконання, що вони не можуть бути жертвами, ускладнюють їхню можливість поділитися своєю утрудненою ситуацією, що сприяє латентності проблеми через відсутність активізації уваги до питання в першу чергу зі сторони потерпілих.

Внутрішні інтенції також посилюються ще однією характеристикою, яка притаманна особливо для домашнього насильства, де жертвами є чоловік. Спільно з почуттям сорому, чоловіки, що стають потерпілими від домашнього насильства, часто відчувають глибокий страх того, що їм не повірять або не зрозуміють, він обумовлений складнощами у сприйнятті суспільством образу чоловіка-жертви, який суперечить традиційним уявленням про чоловічу силу та самостійність, адже «насильство, вчинене жінками над чоловіками, вважається менш серйозним, ніж насильство, скоєне чоловіком над жінкою» [3].

Голанські науковці доводять, що «найважливішою причиною для чоловіків не повідомляти про насильство є переконання, що поліція не буде вживати жодних заходів» [4]. Існує велика стигма навколо ідеї того, що чоловік може бути об'єктом насильства, і це часто викликає внутрішню боротьбу із соціальними очікуваннями. Чоловіки можуть опинитися в ситуації, коли їхня домашня ідентичність і статус перешкоджають виявленню слабкості чи вразливості. Страх перед відкиданням або осудом може утруднити їм виявлення фактів насильства та звернення за допомогою. Е.А. Бейтс описав, як над деякими чоловіками сміялися друзі та родина, коли вони розкривали насильство, і зазнавали подальшої віктимізації від служб, де їм не вірили або в деяких випадках вони самі були звинувачені як кривдники [5].

Також соціальна реакція може бути підкріплена відсутністю відповідних ресурсів і служб, які спеціалізуються на підтримці чоловіків, і відсутністю широкої свідомості про їхню проблему серед громадськості.

Ще однією характеристикою домашнього насильства щодо чоловіків є їх страх втратити дітей та стурбованість щодо можливих наслідків для сімейного оточення є суттєвими факторами, які змушують чоловіків-жертв домашнього насильства мовчати та не звертатися за допомогою. Більшості сучасних правових систем прийнято принцип рівності, і вирішення питань, пов'язаних з опікою над дітьми, повинно базуватися на індивідуальних обставинах та інтересах дитини, незалежно від статі батька чи матері. Однак існує стійке соціальне уявлення про те, що спеціалізовані органи надають пріоритет матері при певних ситуаціях у сфері розлучення, тому й страх особливо притаманний сучасному суспільству. Страх втратити опікунство над дітьми може бути особливо сильним, оскільки чоловіки, подавляючи свої власні переживання, можуть переживати і за благополуччя своїх дітей. Стійка уява про те, що суспільство може ставити під сумнів їхню здатність бути належними батьками, або вважати їх менш компетентними у порівнянні зі стандартними уявленнями про роль чоловіка, також може стримувати чоловіків від звернення за допомогою. Важливо, що багато чоловіків, які також були батьками, повідомили, що на стосунки з їхньою дитиною (дітьми) вплинув, наприклад, досвід відчуження, порушення батьківських стосунків і юридична система, що проявляла агресію до них [5]. Тобто чоловіки бояться бути позбавлені можливості активної комунікації з дітьми.

Отож першою характеристикою домашнього насильства щодо чоловіків є те, що вони залишилися «прихованою» групою жертв. У цьому сенсі чоловіки стикаються з «подвійною небезпекою», коли вони зазнають упереджень через свою віктимізацію в цілому та як чоловіки. Важливо відзначити, що труднощі чоловіків, пов'язані з ідентифікацією та позначенням насильства, ймовірно, вплинуть на їхні рішення щодо пошуку допомоги.

Не дивлячись на латентність досліджуваного явища нині слід говорити про його поширеність. На доктринальному рівні відсутні усталені уявлення про поширеність проблеми, що зумовлено як прихованістю проблематики так і відсутністю належного методологічного інструментарію збору даних. Деякі дослідження показали рівень поширеності домашнього фізичного насильства над чоловіками від 3,4% до 20,3% [6]. Згідно з аналізом Федерального управління кримінальної поліції Німеччини, у 2018 році по всій країні 114 393 жінки та 26 362 чоловіка зазнали насильства з боку інтимного партнера, але на жаль аналіз був не повний, бо відсутня інформація про тяжкість можливих травм [7]. Також німецьке опитування щодо здоров'я та обстеження дорослих показало, що 1,2% жінок і 0,9% чоловіків, які брали участь в опитуванні, були жертвами фізичного насильства з боку партнера протягом попередніх 12 місяців [8]. Швейцарське дослідження показало, що 2,9% із 1503 чоловіків були жертвами фізичного насильства з боку партнерки протягом життя [9].

Висновок. Підсумовуючи вказане, мотивуємо юридичну потребу окремого правового регулювання щодо чоловіків-потерпілих від домашнього насильства базуватися на визнанні того, що чоловіки також можуть стати об'єктом насильства та потребують захисту і підтримки соціально-правових механізмів. Важливо розглядати цю необхідність з наступних позицій:

- рівність перед законом (рівність законом вимагає, щоб правові стандарти та заходи захисту були застосовні до всіх груп населення, без залежності від їхньої статі);
- руйнування стереотипів та упереджень (введення окремого правового регулювання для чоловіків-потерпілих допомагає подолати усталені стереотипи та упередження, які можуть існувати в суспільстві та в судовій системі, щодо ролі чоловіків у відносинах та їхньої здатності стати жертвами насильства);
- ефективність системи превенції та захисту (забезпечення відповідних правових інструментів для чоловіків-потерпілих сприяє створенню ефективної системи захисту, яка враховує різноманіття ситуацій та потреб жертв домашнього насильства);
- психологічна та соціальна підтримка відповідно до потреб чоловіків (окреме правове регулювання може сприяти впровадженню психологічної та соціальної підтримки для чоловіків-потерпілих, враховуючи їхні специфічні потреби та чутливість).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Stark, E. *Coercive control: How men entrap women in personal life*. Oxford: Oxford University Press. 2009.
2. Dutton D.G., White K.R. Male victims of domestic violence. *New Male Studies: An International Journal*, 2013 Vol. 2 P. 5–17.

3. Hine B., Bate E.A., Wallace S. “I Have Guys Call Me and Say ‘I Can’t Be the Victim of Domestic Abuse’”: Exploring the Experiences of Telephone Support Providers for Male Victims of Domestic Violence and Abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 2022. Vol. 37(7-8), NP5594-NP5625. <https://doi.org/10.1177/0886260520944551>.
4. Drijber B.C., Reijnders U.J.L. Ceelen M. Male Victims of Domestic Violence. *J Fam Viol* 2013. Vol. 28, P. 173–178. <https://doi.org/10.1007/s10896-012-9482-9>.
5. Bates E.A. “No one would ever believe me”: An exploration of the impact of partner intimate partner violence victimization on men. *Psychology of Men and Masculinities*. 2019. URL: <https://doi.org/10.1037/men0000206>.
6. Kolbe V., Büttner A. Domestic Violence Against Men—Prevalence and Risk Factors. *Dtsch Arztebl Int*. 2020 Aug; Vol. 117(31-32) P. 534–541. doi: 10.3238/ arztebl.2020.0534.
7. Bundeskriminalamt Partnerschaftsgewalt. Kriminalstatistische Auswertung. Berichtsjahr. 2022. URL: <https://www.frauenhauskoordinierung.de/aktuelles/detail/kriminalstatistik-zu-partnerschaftsgewalt-haesuslicher-gewalt-2022>.
8. Schröttle M. Die Studienergebnisse des Robert Koch-Instituts zu Gewalt gegen Frauen und Männer: Ein Lehrstück für die Notwendigkeit einer methodisch versierten Erfassung, Auswertung und Interpretation geschlechtervergleichender Daten im Rahmen einer geschlechtersensiblen Gewalt- und Gesundheitsforschung. 2019 URL: www.rki.de/DE/Content/Gesundheitsmonitoring/Studien/Degs/degs_w1/Basispublikation/Stellungnahme_Schroettle.pdf?__blob=publicationFile.
9. Baier D. Kriminalitätserfahrungen und Kriminalitätswahrnehmung in der Schweiz – Ergebnisse einer Befragung Institut für Delinquenz und Kriminalprävention Züricher Hochschule für Angewandte Wissenschaften. URL: www.digitalcollection.zhaw.ch/bitstream/11475/18193/3/2019_Baier_Kriminalit%c3%a4tsopfererfahrungen_und_Kriminalit%c3%a4tswahrnehmungen_in_der_Schweiz.pdf.